

Het economisch zicht moet snel verbeteren

INTERNATIONAAL

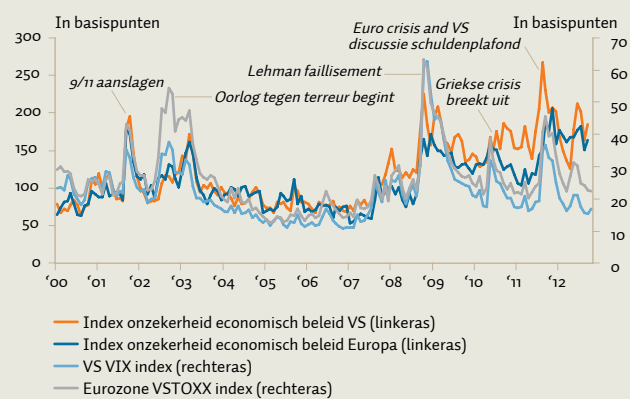
Economische onzekerheid kan economische groei via verscheidene kanalen ongunstig beïnvloeden. Bedrijven stellen bijvoorbeeld hun investeringen uit en vertragen het aantrekken van nieuw personeel totdat het economisch zicht is verbeterd. Ook huishoudens reageren door hun uitgaven op niet-essentiële goederen en diensten te verlagen. Tegelijkertijd worden de risicopremies in financiële markten door onzekerheid verhoogd, die op hun beurt weer leiden tot striktere kredietvoorwaarden.

Om macro-economische onzekerheid te meten kan er gekeken worden naar de volatiliteit van de rendementen in aandelenmarkten. Wanneer de volatiliteit toeneemt, geeft de markt een duidelijk signaal af dat de toekomstige economische ontwikkelingen minder duidelijk worden. Daarnaast kan er gekeken worden naar onzekerheid over economisch beleid. Om dit te meten hebben Baker *et al.* (2012) recent een gewogen gemiddelde van drie indicatoren gebruikt: de frequentie waarmee termen zoals 'economisch beleid' en 'onzekerheid' in de media verschenen, de hoeveelheid belastingvoordelen die in de komende jaren aflopen, en de spreiding van de voorspellingen van toekomstig overheidsbestedingen en inflatie.

De figuur laat zien hoe de twee metingen van economische onzekerheid zich sinds 2000 hebben ontwikkeld in Europa en de Verenigde Staten. Tot eind 2011 waren er geen grote verschillen tussen de twee indices. Wanneer er echter gekeken wordt naar de huidige ontwikkelingen, dan is te zien dat de volatiliteit van de rendementen op de aandelenmarkt sterk is gedaald, terwijl de onzekerheid over economisch beleid nog groot

blijft. Het laatste is begrijpelijk aangezien het formeel nog niet bekend is of en hoe de Amerikaanse overheid de pijnlijke 'fiscal cliff' (automatische uitgavenreducties en belastingverhogingen), die gepland staat voor 1 januari 2013, zal voorkomen. Ook in Europa blijft het afwachten hoe snel en hoe ver de Europese leiders zullen bewegen richting Europese integratie als oplossing voor de huidige crisis. Als beleidsonzekerheid niet snel wordt verminderd, zal de macro-economische onzekerheid stijgen en afbreuk doen aan de broze groei. ■ **SHAHIN KAMALODIN** (RABOBANK)

Economische onzekerheid

Bron: EcoWin; Baker, Bloom en Davis, 2012

Kredietvoorwaarden mkb versus grote ondernemingen

MONETAIR

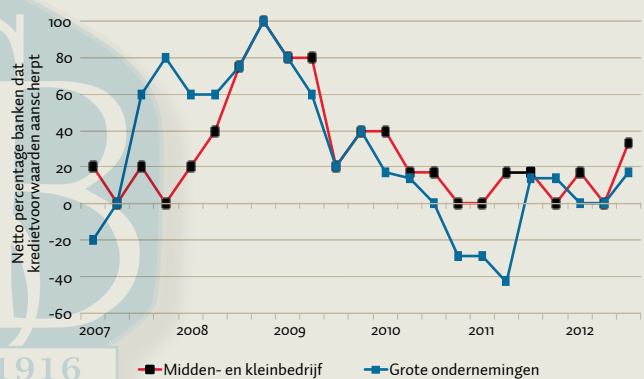
Banken hebben de kredietvoorwaarden voor bedrijfsleningen in de afgelopen jaren geregeld aangescherpt. Verschillende factoren hebben hieraan bijgedragen, zoals het ongunstige economische klimaat en de toegenomen financierings- en kapitaalkosten. De aanscherpingen van de kredietvoorwaarden lijken echter niet alle bedrijven in gelijke mate te treffen. De positie van het midden- en kleinbedrijf (mkb), waar het kredietrisico voor banken relatief groot is, lijkt momenteel ongunstiger dan die van grote ondernemingen.

De ontwikkelingen in het kredietbeleid van banken worden door de Nederlandsche Bank ieder kwartaal gemonitord met behulp van een enquête onder banken die in Nederland actief zijn, de Bank Lending Survey (BLS). De figuur toont de verhouding tussen positieve en negatieve antwoorden van banken op de vraag of de kredietvoorwaarden voor bedrijfsleningen zijn gewijzigd. Deze verhouding is weergegeven als het nettoprocentage banken dat de kredietvoorwaarden aanscherpt dan wel versoepelt. Als bijvoorbeeld 30 procent van de banken de kredietvoorwaarden aanscherpt en 20 procent de kredietvoorwaarden versoepelt, dan is het nettoprocentage plus 10 procent.

De resultaten in de figuur laten zien dat de kredietvoorwaarden voor zowel het mkb als de grote ondernemingen geregeld zijn aangescherpt sinds het begin van de crisis medio 2007. Daarbij zijn er echter ook verschillen. Zo zijn de kredietvoorwaarden voor grote ondernemingen in het begin van de crisis, eind 2007, door meer banken aangescherpt dan die voor het mkb. Meer recentelijk is de ontwikkeling in de kredietvoorwaarden voor het mkb juist minder gunstig. Zo zijn alleen de krediet-

voorwaarden voor grote bedrijven in het vierde kwartaal van 2010 en de eerste helft van 2011 door enkele banken versoepeld. De kredietvoorwaarden voor leningen aan het mkb zijn sinds het begin van de crisis nooit versoepeld. Daarnaast laat het meest recente cijfer van de BLS zien dat de kredietvoorwaarden voor het mkb in het derde kwartaal van 2012 door meer banken zijn aangescherpt dan de kredietvoorwaarden voor grote ondernemingen. ■ **KOEN VAN DER VEER** (DNB)

Kredietvoorwaarden bancaire bedrijfsleningen

Bron: DNB; Bank Lending Survey

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

Kenmerken van inactieve voortijdige schoolverlaters

ARBEIDSMARKT

Het ROA neemt jaarlijks enquêtes af onder jongeren die ongeveer anderhalf jaar daarvoor stopten met hun opleiding zonder een startkwalificatie te hebben behaald. De afgelopen jaren gaf gemiddeld 28 procent van deze ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters (vsv'ers) aan dat ze op dat moment geen opleiding volgden of baan hadden, en ook niet op zoek waren naar werk. Jaarlijks gaat

het om zo'n 9000 jongeren.

Een eerste stap in het terugdringen van dit grote aandeel inactieve vsv'ers is om te achterhalen wat deze groep kenmerkt (tabel). Ten opzichte van de totale groep vsv'ers waren de inactieven op enquêtemoment in 2011 vaker 18 jaar en ouder. Andersom was 30 procent van de vsv'ers van 18 jaar en ouder inactief, wat het voorstel van de minister van OCW om de kwalificatieplicht te verlengen van 18 naar 23 jaar ondersteunt.

Het verlengen van de kwalificatieplicht zal echter niet voldoende zijn om het aantal inactieve vsv'ers volledig terug te dringen. Zij geven namelijk meer dan actieve vsv'ers aan dat lichamelijke en geestelijke gezondheidsklachten en persoonlijke problemen (met name relatie- en gezinsproblemen, en zwangerschap) de belangrijkste redenen voor hun voortijdige uitval waren. Dit geeft aan dat inactieve vsv'ers een zeer moeilijk bereikbare groep zijn. (Psychisch) zieke jongeren en jonge ouders achten zichzelf wellicht niet in staat om te studeren of te werken, ook al zouden ze dat misschien wel willen. Ook geven inactieven vaker dan gemiddeld aan dat ze achteraf gezien spijt hebben van hun beslissing voortijdig te stoppen maar dat ze destijds niet anders konden.

Het is daarom aan te bevelen om het verlengen van de kwalificatieplicht gepaard te laten gaan met een uitbreiding van (het bewustzijn van) de mogelijkheden voor verhinderde jongeren om alsnog een diploma te behalen of te gaan werken. Hierdoor kan voorkomen worden dat zij later spijt hebben, en kunnen ze weer actief deelnemen aan de maatschappij.

■ ANNELORE VERHAGEN EN CHRISTOPH MENG (ROA)

Kenmerken van inactieve en actieve vsv'ers en het vsv-gemiddelde, 2011, in procenten

	Inactieven	Actieven ¹	Vsv-totaal
Leeftijd			
Jonger dan 18 jaar	11,8	18,2	16,4
18 jaar en ouder	88,2	81,8	83,6
Belangrijkste reden voortijdige uitval			
Schoolgerelateerde oorzaken	34,6	48,4	45,2
(Geestelijke) gezondheidsklachten	28,5	15,4	18,4
Persoonlijke problemen	15,0	9,0	10,4
Aantrekking arbeidsmarkt	10,0	13,7	12,8
Overige	11,9	13,5	13,1
Spijt achteraf			
Ja, dat zou ik nu niet meer doen	12,2	12,7	12,6
Ja, maar ik kon destijds niet anders	43,8	32,0	34,6
Nee	44,0	55,3	52,7

¹ Ongediplomeerde vsv'ers die op enquêtemoment werkzaam waren, studeerden, of op zoek waren naar werk.

Bron: ROA (SIS), 2011

De snelle opkomst van prijsvechter Norwegian

ECONOMIE EN SAMENLEVING

Eenkele maanden terug maakte de Noorse prijsvechter Norwegian Air Shuttle de bestelling van ruim 220 extra vliegtuigen bekend. Gezien het grote aantal vliegtuigen dat Norwegian in bestelling heeft, is een flinke verhoging te verwachten van het aantal vluchten dat de Scandinavische prijsvechter voor Europa in petto heeft.

In het tweede deel van het vorige decennium heeft Norwegian een substantiële groei van het aantal vluchten doorgemaakt. Het heeft daarbij enerzijds geprofiteerd van de hoge vliegbereidheid van de Scandinavische bevolking en anderzijds van de relatieve afwezigheid van concurrerende

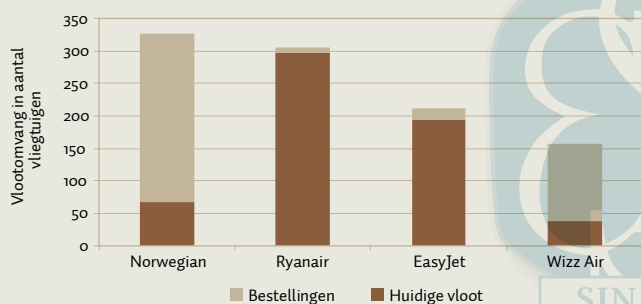
prijsvechters in de Scandinavische markt.

Norwegian vliegt momenteel vooral op binnenlandse routes in Noorwegen. Daarnaast opereert de luchtvaartmaatschappij op routes tussen de grotere Scandinavische steden en stedentrip- en zonbestemmingen in Europa. Norwegian heeft op dit moment negen operationele bases in Scandinavië, waarop in totaal 68 vliegtuigen zijn gestationeerd.

De komende jaren ontvangt Norwegian nog eens ruim 250 vliegtuigen. Een beperkt deel dient als vervanging van verouderde toestellen in de huidige vloot. Het overgrote deel is echter vlootuitbreiding. De vlootomvang van Norwegian gaat hiermee in de loop van het volgende decennium die van Ryanair benaderen (figuur). Ook het Oost-Europese Wizz Air heeft een groot aantal vliegtuigen in bestelling. De vierde prijsvechter van Europa hoopt daarmee te profiteren van de verwachte welvaartsgroei in Oost-Europa. Daarnaast reflecteert de bescheiden omvang van de bestellingen van Ryanair en easyJet de mate van verzadiging van de markten waarop zij actief zijn (zonreizen en stedentrips vanuit West-Europa).

De vraag naar vliegtoeren van en naar Scandinavië is lang niet groot genoeg om 250 gestationeerde vliegtuigen te kunnen vullen. Dit noopt Norwegian om ook vliegtuigen op luchthavens buiten Scandinavië te stationeren en elders in Europa te gaan vliegen. De eerste stappen daarvoor zijn het openen van een basis op Gran Canaria deze winter en het openen van bases op Londen Gatwick en Alicante komend voorjaar. Norwegian gaat daarmee rechtstreeks de concurrentie aan met Ryanair en easyJet, en zal in toenemende mate zichtbaar zijn voor de Europese consument. ■ **JOOST ZUIDBERG** (SEO ECONOMISCH ONDERZOEK)

Vlootomvang van de belangrijkste prijsvechters in Europa

Bron: jaarverslagen luchtvaartmaatschappijen, zakelijke nieuwssites en airfleets.net

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.